

REKOMENDACIJOS SOCIALINIŲ PASLAUGŲ TEIKĖJAMS IR VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SPECIALISTAMS DĖL SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE ATPAŽINIMO KRITERIJŲ IR VEIKSMŲ, KILUS ĮTARIMUI DĖL GALIMO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Rekomendacijos dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje (toliau – Rekomendacijos) nustato smurto (fizinio, seksualinio, psichologinio, ekonominio) smurto atpažinimo kriterijus ir veiksmus įtarus, kad asmuo galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje.

2. Rekomendacijų paskirtis – kaip galima anksčiau atpažinti asmenį, kuris galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje, ir imtis būtinų veiksmų užkirsti kelią bet kokių smurto apraiškų pasikartojimui.

3. Rekomendacijos skirtos socialinių paslaugų teikėjams, Vaiko teisių apsaugos specialistams (toliau – VTAS).

4. Taikant Rekomendacijas vadovaujamosi šiais principais: smurtą patyrusio asmens teisėtų poreikių užtikrinimo, konfidencialumo, teisingumo, bendradarbiavimo, dalyvavimo.

5. Pagrindinės šiose rekomendacijose vartojamos sąvokos¹:

5.1. **Artima aplinka** – aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį.

5.2. **Smurtas** – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą.

5.3. **Smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo** (toliau – smurtą patyręs asmuo) – asmuo, prieš kurį panaudotas smurtas artimoje aplinkoje, taip pat vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku ar gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta.

5.4. **Fizinis smurtas** – tai neteisėtas, tyčinis, prieš asmens valią jo organizmui daromas fizinis poveikis, kuriuo siekiama atimti gyvybę, padaryti žalą sveikatai, atimti laisvę, sukelti bejėgišką būklę, fizinį skausmą ar kitokias fizines kančias.

5.5. **Seksualinis smurtas** – kėsಿನimasis į seksualinio apsisprendimo laisvę. Kartu su seksualiniu smurtu neretai naudojamas ir fizinis bei psichologinis smurtas. Seksualinis

¹ Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas

smurtas šeimoje išryškėja tokiais formomis kaip vertimas nusirengti, santykiuoti prieš asmens valią, žiaurus lytinis santykiavimas, vertimas stebėti ir (ar) kartoti pornografinius veiksmus, kt.

5.6. **Psichologinis smurtas** (emocinis, verbalinis) – pavojingas, visada sąmoningas, tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiantis jį baimintis, kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikrų neigiamų padarinių. Psichologinis smurtas įgyja įvairias formas: nuolatinės kritikos, riksmų ir barnių, veiksmų laisvės varžymo, jausmų ignoravimo, įsitikinimų išjuokimo, melo, manipuliavimo asmeniu, draudimo išeiti į viešumą, trukdymo palaikyti santykius su giminaičiais ir draugais, viešo žeminimo, grasinimo nužudyti, sužaloti ar pagrobti vaikus, palikimo pavojingose vietose, kt.

5.7. **Ekonominis smurtas** – smurto forma, pasižyminti tam tikra specifika, nes jo padariniai nėra akivaizdūs kitiems visuomenės nariams. Ekonominis smurtas gali būti įvairių formų: asmeniui neleidžiama dirbti, iš jo atimamas uždarbis, verčiama prašyti pinigų savo ir vaikų reikmėms, neduodama pinigų būtiniausiems dalykams (maistui, medicinos pagalbai, išsilavinimui), kontroliuojamas šeimos biudžetas ir vienvaldiškai priimami finansiniai sprendimai, atsisakoma išlaikyti vaikus tiek gyvenant santuokoje, tiek skyrybų atveju (kai vaikai lieka su motina), atsisakoma teikti asmeniui informaciją apie realią turtinę šeimos padėtį, prieš skyrybas turtas užrašomas smurtautojo giminaičiams ar kitiems asmenims, asmuo gali būti verčiamas prieš savo valią pasirašyti dokumentus, patvirtinančius, jog jis atsisako viso santuokoje užgyvento turto ir kt.

6. Rekomendacijose vartojamos sąvokos suprantamos taip, kaip jos apibrėžtos Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatyme ir kituose teisės aktuose.

II SKYRIUS SMURTO FORMOS IR SMURTO ATPAŽINIMO KRITERIJAI

7. Šiose rekomendacijose išskiriamos keturios smurto artimoje aplinkoje formos: fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis smurtas. Gali būti naudojamas vienos formos smurtas, tačiau dažniausiai pasitaiko keletą jų kombinacija, pvz., seksualinis smurtas prieš moterį naudojamas kartu su fiziniu ir psichologiniu smurtu. Smurtas artimoje aplinkoje atpažįstamas

ne iš vieno, o iš kelių kriterijų, todėl būtina įvertinti smurto artimoje aplinkoje kriterijų visumą.

8. Fizinis smurtas gali būti vienkartinis įvykis arba pasikartojantys, ilgą laiką besitęsiantys veiksmai. Fizinio smurto sukelta fizinė žala gali varijuoti nuo lengvo nubrozdinimo, mėlynių iki kaulų lūžių ar net gyvybei grėsmingų sužalojimų. Dažniausiai fizinis smurtas palieka žymes ant asmens kūno, tačiau neretai apie patirtą fizinę traumą galima spręsti iš pasikeitusio asmens elgesio ar emocijų.

10. Seksualinis smurtas – Bet kokia situacija, kai kažkas priverstas dalyvauti nepageidaujamoje, nesaugioje arba žeminančio pobūdžio seksualinėje veikloje, net jei tas asmuo yra sutuoktinis, sugyventinis, yra seksualinė prievarta.

11. Seksualinio smurto raiškos formos:

11.1. išprievartavimas (priverstinis įsiskverbimas);

11.2. seksualinė prievarta (vaginaliniu, analiniu, oraliniu būdu);

11.3. seksualinė prievarta naudojant daiktus;

11.4. vertimas santykiuoti, kuris sukelia skausmą, vertimas santykiuoti mušant auką;

11.5. vertimas santykiuoti su kitais, ar prie kitų asmenų;

11.6. vertimas santykiuoti mėnesinių metu;

11.7. vertimas santykiuoti vaikų akivaizdoje;

11.8. vertimas žiūrėti pornografines scenas ir jas atkartoti;

11.9. seksualinės sueities fotografavimas ar filmavimas.

12. Psichologinis smurtas – sunkiausiai atpažįstama ir nustatoma smurto prieš asmenį forma, nes ji nepalieka žymių ant kūno, jo pasekmės pasireiškia tik vėliau. Psichologinis smurtas siejamas su grasinimu, gėdinimu, žeminimu, patyčiomis, agresyvumu, nukreiptu į nukentėjusįjį, ir žodiniu užgauliojimu. Kai žmogus smurtauja psichologiškai, jis tarsi žaidžia su kito žmogaus mintimis, jausmais, savijauta. Tokiame santykiyje yra prarandama lygybė tarp dviejų žmonių, nes vienas tampa tarsi stipresnis, kontroliuojantis ir valdingesnis, o kitas paklusnesnis ir nukentėjęs.

Psichologinis smurtas gali pasireikšti, tarp sutuoktinių, sugyventinių, tarp tėvų ir vaikų, šeimoje ar romantiniuose santykiuose. Psichologinio smurto raiška keičiasi priklausomai nuo to, kur jis yra vykdomas ir kokios svarbos smurtautojas yra nukentėjusiajam. Bet visais atvejais psichologinis smurtas sukelia nemalonius jausmus, mažina savivertę ir verčia jaustis kaltu, psichologinis smurtas taip pat gali kelti mintis, kad neva esi nestabilus ar psichiškai sutrikęs. Žmogumi patiriančiu psichologinį smurtą dažnai yra manipuluojama.

14. Psichologinis smurtas gali pasireikšti:

14.2. grubia kritika, menkinimu, „etikečių klįjavimu“, asmens plūdumu, jo keikimu, šaukimu; žeminimu, menkinimu

15. Psichologinį smurtą padeda atpažinti šie suaugusiųjų, psichologiškai smurtaujančių asmenų elgesio požymiai:

15.1. nepagarbos demonstravimas;

15.2. negatyvūs pasisakymai;

15.3. viešas žeminimas;

15.4. nuolatiniai grasinimai sukelti fizinę žalą

15.5. išnaudojimas namuose ir kt.

16. Ekonominis smurtas – siekdamas kontroliuoti savo auką, smurtautojas tikslingai kuria aukos ekonominę priklausomybę nuo jo. Neretais atvejais prievartą kenčiantis asmuo gauna pajamas ar valdo turtą, tačiau smurto artimoje aplinkoje dinamika lemia, kad smurtautojas palaipsniui užvaldo aukos turimus resursus taip atimdamas galią aukai pasipriešinti, priimti savarankiškus sprendimus ar nutraukti smurtinius ryšius su smurtaujančiu partneriu. Piktnaudžiaudamas savo galia ir didėjančia aukos priklausomybe, smurtautojas užkerta kelią aukai dirbti ar siekti išsilavinimo, kas ateityje sukurtų galimybę geresnei darbinei karjerai ir didesnėms pajamoms gauti, riboja jos galimybę disponuoti asmeniniu arba šeimos turtu.

III SKYRIUS

SOCIALINIO DARBUOTOJO IR VTAS FUNKCIJOS KILUS ĮTARIMUI DĖL GALIMO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE

17. Socialinis darbuotojas ar VTAS specialistas:

17.1. esant įtarimų dėl galimo smurto artimoje aplinkoje išsiaiškiną situaciją;

17.2. pasitvirtinus įtarimams dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, socialinis darbuotojas, atsižvelgdamas į pagalbos teikimo algoritmą, kuris pateikiamas šių rekomendacijų 1 priede, supažindiną asmenį su teikiamos pagalbos ir paslaugų teikimo galimybėmis;

17.3 jei nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjęs asmuo sutinka priimti pagalbą, socialinis darbuotojas ar VTAS specialistas, panaudodami savo profesines žinias ir kvalifikaciją, padeda asmeniui pasinaudoti esamomis pagalbos nukentėjus nuo smurto artimoje aplinkoje, galimybėmis;

17.4. Jei įtariama, kad galimai smurtą patyrė vaikas, apie galimą smurto atvejį pranešama artimiausiam Vaiko teisių apsaugos tarnybos skyriui.

